

**АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ**

Проаналізовано стан та динаміку джерел фінансування вітчизняних підприємств, вивчено структуру пасиву бухгалтерського балансу за видами економічної діяльності, розкрито пропозиції з удосконалення структури пасиву балансу.

Ключові слова: аналіз, пасив, власний капітал, зобов'язання.

При переході до ринкових умов в Україні змінилася роль і завдання бухгалтерського обліку на підприємствах, що зумовлено розширенням прав підприємств щодо обрання облікової політики, партнерів та видів господарських договорів з ними тощо. Бухгалтерська інформація перетворюється із засобів обліку і контролю в засіб обґрунтування підприємницьких рішень, а від своєчасності, якості і надійності цієї інформації значною мірою залежить ефективність діяльності.

Успішність і конкурентоспроможність бізнесу залежить від якості, своєчасності та змістовності отриманої інформації з бухгалтерської звітності для прийняття рішень. Вітчизняна форма пасиву бухгалтерського балансу заслуговує на критику. До недоліків бухгалтерської звітності сьогодні можна зарахувати те, що вона не є оперативною (тобто звітність втрачає свою своєчасність), аналітичною (не дає можливості ухвалювати виважені управлінські рішення її користувачам), доступною для розуміння (оскільки статті пасиву бухгалтерського балансу згруповані за неоднорідними ознаками). До проблем фінансової звітності І. Й. Яремко та Т. В. Федак [10, с. 549] також відносять те, що «справедлива» вартість компаній на 60-80 % перевищує балансову. Перераховані недоліки бухгалтерської звітності обмежують, а інколи і унеможливають її використання для прийняття управлінських рішень.

Питання аналізу джерел фінансування складні і багатогранні. Проблема дослідження і теоретичного обґрунтування аналізу пасивів підприємства присвячена значна кількість наукових праць, що пов'язано зі створенням нового типу відносин між керівниками і власниками, зумовленими новими формами власності і організаційно-правовими формами. Значний внесок у розвиток теорії аналізу власного та залученого капіталу зробили наступні вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. М. Алексеєнко, О. М. Загородна, Б. І. Кедров, І. Д. Лазаришина, Д. М. Любінецький, Є. В. Мних, Д. О. Панков, В. М. Серединська, Р. Ф. Федорович, А. Д. Шеремет, С. І. Шкарабан та інші. Актуальним залишається пошук шляхів широкого використання облікових даних на стадіях планування, прогнозування і оцінки ефективності використання власного та залученого капіталу.

Метою і завданням статті є проведення аналізу стану та динаміки джерел фінансування вітчизняних підприємств, вивчення структури пасиву бухгалтерського балансу за видами економічної діяльності, пропозиції з удосконалення структури пасиву балансу.

Сучасний стан вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності свідчить про неготовність до діяльності в умовах підвищених ризиків та невизначеності. Головною причиною такої незахищеності від негативного впливу зростаючих ризиків є неадекватність власного капіталу обсягам та структурі сформованих активів, його недостатність для забезпечення стійкого функціонування. У результаті аналізу даних, оприлюднених Державною службою статистики України про структуру балансу підприємств за видами економічної діяльності [2], визначено відсоткове співвідношення розділів пасиву балансу за роками вітчизняних підприємств (рис. 1).

З рис. 1 бачимо, що зміст пасиву балансу недостатньо повно відображає джерела кругообігу капіталу. Пасив балансу має розділи, які мають значну питому вагу відносно валюти балансу, наприклад, власний капітал, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, і є розділи, які мають менше 3 % відносно валюти балансу, наприклад, забезпечення наступних витрат і платежів, доходи майбутніх періодів. У зв'язку з цим зауважимо одну з найбільших проблем пасиву балансу – недостатню обґрунтованість його структури.

Якщо в 2006-2007 рр. забезпечення в структурі пасивів складало 2,2 %, то в 2009-2010 рр. їх частка зменшилась до 2 %. З позиції видів економічної діяльності підприємств за аналізований період найбільша частина забезпечень належить будівельним підприємствам у 2006 р. (10,2 %), а також підприємствам фінансової діяльності (8,0 %) також у 2006 р. Цей факт пояснює загальна активізація в докризовий період банківської сфери діяльності і зростання попиту на ринку житла, у зв'язку з чим банками і будівельними компаніями створювались забезпечення з метою надання певного роду гарантій виконання зобов'язань. Фінансова криза вплинула на загальний розвиток економіки України, що відбилось і на бухгалтерському обліку забезпечень: у обраних підприємствами стратегіях виживання меншу увагу стали звертати на визнання гарантій очікуваного

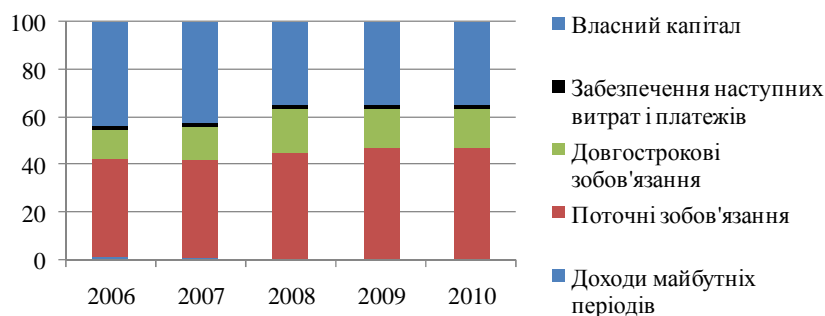

Рис. 1. Структура пасиву бухгалтерського балансу підприємств України за даними Державної служби статистики України

завершення операцій. Так на початок 2010 р. забезпечень майбутніх витрат і сплат створено на 73687,0 млн. грн., а в кінці вказаного року їх сума склала 83816,1 млн. грн. [2]. Скорочення забезпечень, на наш погляд, обумовлено відсутністю податкових наслідків відповідно до українського законодавства. Як ми вважаємо, більш жорстке регламентування обліку забезпечень дозволило б не лише рівномірно розподілити ймовірні витрати, але й сприяло б зростанню соціальної відповідальності бізнесу в частині планування і виконання зобов'язань підприємства перед персоналом, споживачами, суспільством.

Не применшуючи важливості бухгалтерського обліку забезпечень майбутніх витрат і сплат, хочемо зауважити вплив цієї інформації на фінансову стійкість підприємства: у результаті збільшення суми пасиву відбувається погіршення коефіцієнта платоспроможності і фінансування підприємства. Це свідчить про необхідність здійснення добре обдуманого політики відображення забезпечень, яка спиратиметься, в першу чергу, на принцип обачності, оскільки одержана реальна картина може відштовхнути потенційних партнерів підприємства, бо підозрілим є не лише відсутність забезпечень, але і їх надмірність. Тому, незважаючи на наявні дослідження і одержані результати, проблеми бухгалтерського обліку забезпечень майбутніх витрат і платежів залишаються актуальними для подальшого дослідження, оскільки вирішення їх на методологічному рівні дасть можливість підвищити достовірність інформації, яку відтворює бухгалтерський облік.

До сьогодні залишається суперечливим підхід до аналізу показників доходів майбутніх періодів та забезпечень наступних витрат і сплат. Існують думки, що ці показники слід урахувати при аналізі у складі власного капіталу [3, с. 454; 4, с. 30]. У зв'язку з цим перспективою подальших досліджень є розкриття сутності доходів майбутніх періодів та забезпечень наступних витрат і платежів для формування достовірної інформаційної бази для аналізу джерел фінансування підприємства.

Структура пасиву балансу є співвідношенням власного і позикового капіталу. Вона пов'язана з особливостями кожної з його складових частин. У ринковій економіці ускладнюються відносини власності, зокрема ті, які стосуються ролі підприємця в системі управління підприємством. Сьогодні для початку будь-якої підприємницької діяльності необхідно здійснити пошук капіталу, але навіть його

наявності замало. Необхідно мати відповідні здібності.

На думку Л. М. Алексеєнко та Д. М. Любінецького, «управління власним капіталом є частиною загальної стратегії підприємства, що має сприяти його виробничо-комерційній діяльності» [1, с. 135]. Отже, однією із проблем є правильний вибір альтернативних джерел фінансування. При характеристиці підприємницьких здібностей, основна ознака яких - талант до комбінування факторів або ресурсів, є вміння поєднати ресурси підприємства. Саме ця нова роль підприємця особливо стосується першої фази кругообігу капіталу: його пошуку. Мова йде про вміння комбінувати різні види капіталу.

Поділяємо точку зору проф. А. Д. Шеремета [9, с. 291-292], що нормальні обмеження коефіцієнтів накопичення власного капіталу в межах 0,5-1 означають, що зобов'язання підприємства можуть бути покриті власними засобами. Позитивно оцінюється зростання коефіцієнта автономії, що свідчить про збільшення фінансової незалежності, а зменшення коефіцієнта співвідношення залучених і власних коштів відображає зменшення фінансової залежності. Слід також зауважити, що негативною є динаміка зменшення коефіцієнта накопичення власного капіталу, що свідчить про втрату власного капіталу в результаті збиткової діяльності. Проаналізуємо частку та тенденцію змін власного капіталу вітчизняних підприємств за галузями економічної діяльності за 2006-2010 рр. [2] (рис. 2).

З рис. 2 бачимо, що найбільшу частку власного капіталу у пасиві балансу мають підприємства сільського та лісового господарства, мисливства; діяльності транспорту та зв'язку. У підприємств таких галузей, як промисловість, будівництво, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів, спостерігається переважна тенденція до зменшення відсоткового співвідношення частки власного капіталу в пасиві балансу, що негативно впливає на укріплення фінансового становища таких підприємств. Крім того, в перерахованих підприємствах розмір власного капіталу складає менше 50 % стосовно валюти балансу.

Достатній обсяг власного капіталу визначає можливість підприємств щодо розширення масштабів діяльності, стимулювання економічних процесів. Підприємство, в якого достатній обсяг капіталу, є більш захищеним, має вищий рівень фінансової стійкості, може залишатися платоспроможним навіть за умов отримання збитків від основної діяльності. Однак, на нашу думку, розмір власного капіталу

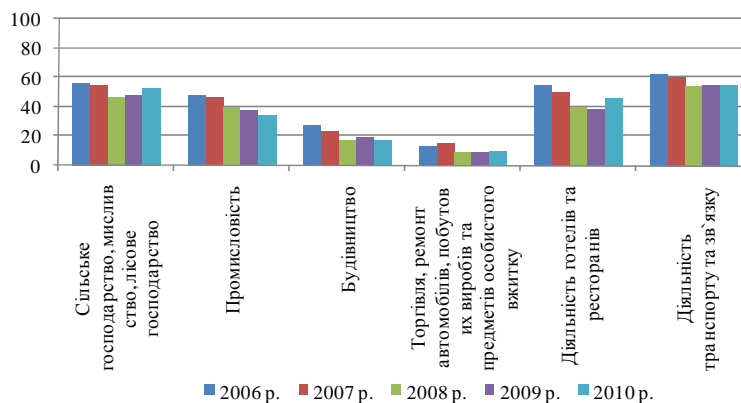

Рис. 2. Частка власного капіталу у пасиві балансу підприємств за видами економічної діяльності у %

повинен бути адекватним потенційним ризикам діяльності різних підприємств. Все це вимагає подальших наукових досліджень у напрямі формування інформаційного та аналітичного забезпечення управління капіталом підприємства.

При аналізі структури пасиву балансу вітчизняних підприємств необхідно з'ясувати роль довгострокових і короткострокових зобов'язань у їх діяльності. Поділяємо думку Б. І. Кедрова [4, с. 32], що факт наявності довгострокової заборгованості слід розглядати як позитивне явище, оскільки ці кошти можуть використовуватися в обороті тривалий час. Розглянемо структуру і динаміку довгострокової заборгованості вітчизняних підприємств за галузями економічної діяльності за 2006-2010 рр. [2] (рис. 3).

Отже, лише в будівництві та готельно-ресторанному бізнесі спостерігається тенденція до залучення довгострокових зобов'язань у розмірі більше 20 % відносно валюти балансу. Загалом при аналізі заборгованості необхідно враховувати, що залучення позикових коштів сприяє можливості отримання додаткової виручки і, як наслідок, чистого прибутку. Але збільшення пасивів підприємства впливає на збільшення активів, що знижує віддачу з кожної гривні, вкладеної в майно. У зв'язку з цим влучною є думка Б. І. Кедрова, що «Кредити забезпечують ефективність, якщо ціна цих коштів буде нижчою, ніж рентабельність вкладеного капіталу» [4, с. 34]. Досить переконливо відображено

переваги та недоліки використання власного та залученого капіталу підприємства В. М. Серединською, О. М. Загородною, Р. Ф. Федоровичем [3, с. 442-443].

Галузеві особливості діяльності суб'єктів господарювання визначають структуру не лише його активів, а й пасивів. Дослідження показників пасиву балансу за видами економічної діяльності дає можливість встановити, які підприємства є більш привабливими. Адже у зобов'язаннях довгострокових і поточних також є власники, і за результатами такого аналізу можна виявити види економічної діяльності, де кредитори можуть отримати більший прибуток та мають більше довіри. У зв'язку з цим проаналізуємо стан та тенденції поточних зобов'язань у пасиві балансу підприємств за видами економічної діяльності [2] (рис. 4).

З рис. 3 видно, що найбільша питома вага поточних зобов'язань у структурі пасиву балансу належить підприємствам торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, а також у будівництві. Зауважимо, що на підприємствах, де більший обсяг зобов'язань, організація бухгалтерського обліку пасивів має свої особливості. Для цього необхідно мати більш кваліфіковані облікові кадри.

У ході проведеного аналізу стану та динаміки джерел фінансування вітчизняних підприємств встановлено, що зміст пасиву балансу недостатньо повно відображає джерела кругообігу капіталу. Пасив

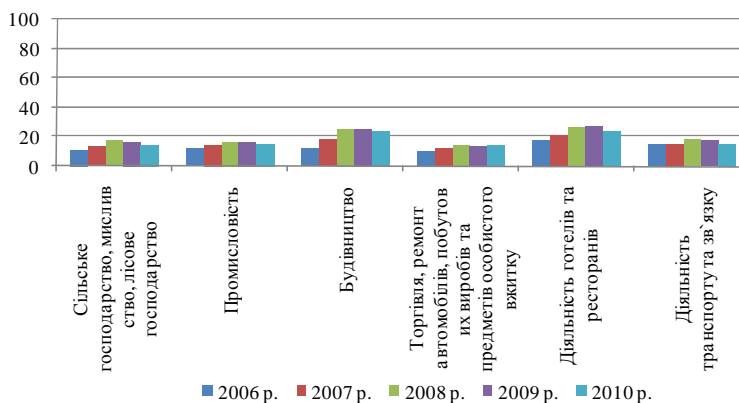

Рис. 3. Частка довгострокових зобов'язань у пасиві балансу підприємств за видами економічної діяльності у %

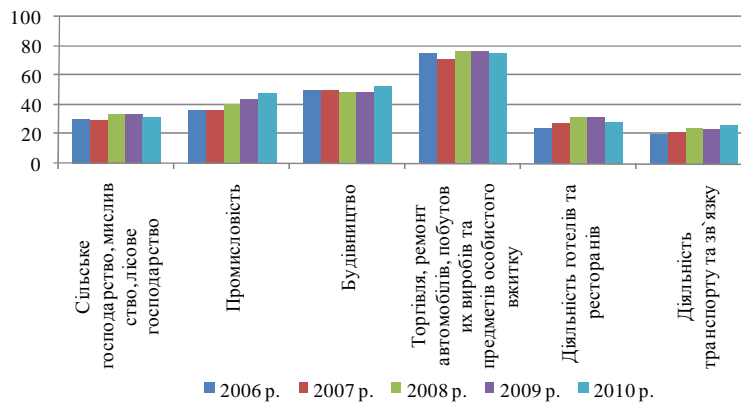

Рис. 4. Частка поточних зобов'язань у пасиві балансу підприємств за видами економічної діяльності у %

балансу має розділи, які отримали значну питому вагу відносно валюти балансу, і є розділи, які мають менше 3 % відносно валюти балансу, однією з найбільших проблем пасиву балансу є недостатня обґрунтованість його структури.

У промислових, будівельних підприємствах, а також підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, готелях та ресторанах розмір власного капіталу складає менше 50 % відносно валюти балансу, спостерігається переважна тенденція до зменшення відсоткового співвідношення частки власного капіталу в пасиві балансу, що негативно впливає на зміцнення фінансового становища таких підприємств. У будівництві та готельно-ресторанному бізнесі спостерігається тенденція до залучення довгострокових зобов'язань. Найбільша питома вага поточних зобов'язань у структурі пасиву балансу властива підприємствам торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, а також у будівництві. На підприємствах з більшим обсягом зобов'язань організація бухгалтерського обліку пасивів матиме свої особливості, що зумовлює необхідність у більш кваліфікованих облікових кадрах.

Оскільки бухгалтерський баланс є одним з найважливіших інформаційних ресурсів, то його побудова повинна еволюціонувати відповідно до розширення міжнародних відносин, глобалізації та нових вимог до обліку та фінансового аналізу.

Список літератури

1. Алексеенко, Л. М. Управління структурою капіталу підприємства / Л. М. Алексеенко, Д. М. Любінецький // *Наука й економіка*. – 2011. – № 2(22). – С. 132-136.
2. Діяльність суб'єктів господарювання. Статистичний збірник 2010. – Державна служба статистики України. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2011. – 454 с.
3. Економічний аналіз [Текст] : навч. посібник / В. М. Серединська О. М. Загородна, Р. Ф. Федорович. – Тернопіль: Астон, 2010. – 624 с.
4. Кедров, Б. И. Анализ и диагностика финансово-экономической деятельности предприятия. [Текст] : Курс лекций / Б. И. Кедров – Иваново: ИГТА, 2005. – 70 с.
5. Мних, Є. В. Економічний аналіз [Текст]: Навчальний посібник / Є. В. Мних, І. Д. Ференц. – Львів: Академія України, 2000. – 144 с.
6. Панков, Д. А. Учет и анализ в микроэкономической системе финансового менеджмента: теория, методология,

методики [Текст] : монографія / Д. А. Панков. – Гродно: ГрГУ, 2001. – 558 с.

7. Шкарабан, С. Організація економічного аналізу: удосконалення теоретичних засад / С. Шкарабан, І. Лазаришина // *Економічний аналіз*. – 2010. – № 7. – С. 11-14.
8. Шкарабан, С. Характеристика функцій економічного аналізу в контексті управління суб'єктами господарювання / С. Шкарабан, І. Лазаришина // *Економічний аналіз*. – 2011. – № 8. – Ч. 1. – С. 10-12.
9. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности [Текст] : Учебник / А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
10. Яремко, І. Й. Балансознавство у контексті і форматі методології економічної науки / І. Й. Яремко, Т. В. Федак // *Вісник Національного університету "Львівська Політехніка" / Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. – 2009. – № 647. – С. 547-552.

РЕЗЮМЕ

Петренко Наталя

Анализ источников финансирования отечественных предприятий: подходы к совершенствованию

Проанализировано состояние и динамику источников финансирования отечественных предприятий, изучено структуру пассива бухгалтерского баланса по видам экономической деятельности, раскрыто предложения по совершенствованию структуры пассива баланса.

RESUME

Petrenko Natalia

Analysis of financing sources of domestic enterprises: approaches to improvement

State and dynamics of financing sources of domestic enterprises have been analyzed. The structure of the accounting balance sheet liabilities by types of economic activity has been studied. The suggestions on improvement of the structure of balance sheet liabilities have been disclosed

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.